

Tema meseca avgusta: **SONČNICA**

Sončnica je medovita rastlina. Njeni veliki zlato do rdečerumeni cvetovi so izredno privlačni za čebele in predstavljajo pomemben vir čebelje paše. Sončnico uvrščamo v družino košaric. Izvira iz južnega dela Severne Amerike, v Evropi so jo najprej uporabljali kot okrasno rastlino. Sončnica ima namreč veliko zvrsti, večina je okrasnih. V sredini 19. stoletja so iz sončnice v Rusiji začeli iztiskati olje in tako je sončnica postala tudi gospodarsko pomembna. Seme sončnice vsebuje od 25 do 53% kakovostnega olja. Pri nas se je v manjšem obsegu začela sejati konec 19. stoletja, predvsem so jih sejali na robove njiv za okras. Največ površin po sončnicami je bilo po drugi svetovni vojni. V zadnjih letih se površine pod sončnicami gibljejo med 200 in 300 ha.

Sončnica ima dobro razvit in globok koreninski sistem. Vretenske in razvejane korenine segajo tudi do 2 m globoko, večna korenin pa seže do globine 30 cm. Korenine imajo veliko sesalno sposobnost za vodo in hranilne snovi.

Steblo je zelo močno, višina pa zelo različna: od 0,5 pa tudi preko 4 m. Pri oljnih sortah so rastline visoke 1 do 2 m, pri krmnih pa tudi precej višje (običajno do 6 m). Pri nekaterih sortah se steblo lahko tudi razveji. Premer stebela je 2 do 5 cm. Steblo je dlakavo, s starostjo oleseni. Listi so veliko in srčkasti, dolgopecljati, z nazobčanimi robovi. Površina lista je hrapava in dlakava. Posamezni listi pri nekaterih sortah so lahko dolgi tudi do 40 cm.

Jezičasti in cevasti cvetovi sončnice so združeni v socvetje, ki ga imenujemo košek. Vseh cvetov v košku je od 500 do 1000. Koški se obračajo k soncu, njihov premer je do 60 cm. Pri sortah za olje se oblikuje več manjših koškov s premerom 15-25 cm. Najprej cvetijo cvetovi na obodu koška, na koncu zacveti še sredina koška. Sončnica cveti v spiralnih krogih od zunanjega proti notranjemu. Vsi cvetovi ene glave odcvetijo v 7 do 10 dneh, celoten posevek ene sorte oziroma hibrida pa v 2 do 3 tednih.

Plod sončnice je rožka, rečemo mu tudi seme. Sestavljata ga jedrce in luščina. Luščina je lahko gladka ali rebrasta, bele, rumene, sive ali črne barve. Pri nekaterih sortah potekajo po robu rožke sive ali bele proge. Delež luščine je običajno 25% mase celotne rožke. Glede na velikost rožke lahko delimo sončnice na drobno semenske in debelo semenske. Pri oljnih sortah in hibridih je seme drobnejše (dolgo 7 do 15 mm), pri krmnih pa debelejše (dolgo okrog 25 mm).¹

Slika 1: Sončnica ²

¹ <https://lj.kgzs.si/Portals/1/2017%20-%20novice/TN%20soncnica%2010%2004%2017.pdf>

² <https://www.mislinja.si/dogodek/119307>

Čas setve

Setev sončnic kot glavnega posevka opravimo od sredine aprila do sredine maja. Seme posejamo 2 do 5 centimetrov globoko, odvisno od lastnosti tal. Razdalja med vrstami naj bo 50 do 70 cm, v vrsti pa 30 do 40 cm. Najpogosteje setev izvedemo s pnevmatskimi sejalnimi napravami za koruzo. Količina porabljenega semena je 5 do 10 kg/ha, odvisno od sorte oz. hibrida, odvisno pa tudi od kalivosti, sortne čistosti in absolutne mase semena. Zaželen sklop ob spravilu je 40.000 do 75.000 rastlin/ha. Po setvi je pomembna vlaga, ki zmehča luščino semena, da lahko rastline čim hitreje in enakomerneje vzniknejo. Če sejemo v suha tla, je potrebno njivo po setvi povaljati.³

Sorte

Na trgu so številne sorte, ki se uporabljajo v okrasne in industrijske namene. Za okrasne namene je mogoče kupiti pritlikave sorte.

- Ms Mars – Cvetovi so rožnato rdeče barve, lističi, ki obdajajo socvetje pa so na začetku in koncu svetlejši,
- Claret – cvetovi so rdeče-rjavi s premerom okoli 15 cm,
- Pastiche – cvetovi so v odtenkih svetlo in temno rumene, oranžne in rdeče.⁴

V Sloveniji v sortno listo nimamo vpisane nobene sorte sončnic.

Gnojenje

Sončnica za svojo rast potrebuje zadosti organske snovi v tleh, zato je za temeljno gnojenje priporočljivo zaorati 20-30 t dobro uležanega hlevskega gnoja. Če je potrebno gnojiti z mineralnimi fosforjevimi in kalijevimi gnojili, ta gnojila po možnosti prav tako dodamo jeseni oziroma ob oranju. Če pa v jeseni pustimo odprto brazdo, spomladi potrosimo NPK gnojilo z ustrezno vsebnostjo hranil glede na založenost tal. Gnojila zabranamo z vzmetno ali krožno brano. Kasneje posevke sončnic še dognojimo z dušikom, lahko v enem ali dveh dognojevanjih. Prvič dognojimo v fazi tretjega od četrtega para listov, drugi pa v fazi sedem do osem parov listov.

Pri gnojenju je potrebno posvetiti pozornost tudi vsebnosti bora v tleh. Do pomanjkanja največkrat prihaja na plitvih tleh, kjer se ne gnoji z živilskimi gnojili. Ob pomanjkanju bora v tleh prihaja namreč do odmiranja listov in celo do lomljenja stebel tik pod koškom. Ker takrat večina cvetov še ni oplojenih ali pa so ravno bili oplojeni, prihaja so velikega izpada pridelkov.

Pri gnojenju z dušikom je potrebno skrbeti, da ga ni ne preveč ne premalo. Priporočamo kontroliranje stanja dušika v tleh s pomočjo hitrih nitratnih testov. Največ dušika rastline porabijo v času oblikovanja koškov in do konca cvetenja. Če je dušika v tleh preveč, se poveča bujnost rasti, tvorijo se stranski poganjki, podaljša se rastna doba, dozorevanje pa je neenakomerno. Zmanjša se pridelek, vsebnost olja v semenu je nižja, rastline so zaradi bujnosti bolj podvržene različnim boleznim. Fosfor je ključen za številne fiziološke procese, veliko vlogo ima v času cvetenja in oplodnje, fosfor in kalij vplivata na vsebnost olja v semenu.⁵

³ <https://lj.kgzs.si/Portals/1/2017%20-%20novice/TN%20soncnica%2010%2004%2017.pdf>

⁴ <https://www.vrtnarava.si/rastline/opisi/enoletnice-dvoletnice/soncnica>

⁵ <https://lj.kgzs.si/Portals/1/2017%20-%20novice/TN%20soncnica%2010%2004%2017.pdf>

Žetev

Z žetvijo pričnemo, ko se začnejo jezičasti cvetovi sušiti, semenske luščine se obarvajo in glave porjavijo, steblo pa leseni. V času zorenja se glave večine sort oziroma hibridov povesejo. Žanjemo pri 75-odstotni vlažnosti glav in pri manj kot 18-odstotni vlažnosti semena.

Sorte oziroma hibridi s kratko rastno dobo dozoriijo približno v sredini avgusta, tisti z daljšo pa do sredine septembra. Čas dozorevanja je odvisen tudi od vremenskih razmer tekom rastle sezone. Če posevka ne pospravimo nekje do sredine septembra, je velika nevarnost okužbe rastlin z glivičnimi boleznimi, ki lahko povzročijo popoln propad posevka. Zato moramo izbrati take sorte ali hibride, ki dozoriijo do takrat. Lažje je tudi spravilo nižjih sort in hibridov, ki nimajo listkov tik pod glavo. Izbiramo take sorte in hibride, ki dozorevajo enakomerno.

Žetev izvedemo s prilagojenimi žitnimi kombajni z dodatno pobiralno napravo. Gre za do 140 cm dolge ploščate podaljške pred strižnim grebenom na kosi, ki imajo 3 do 4 cm visok rob za prestrežanje semena. Med posameznimi podaljški je razdalja 7 do 8 cm. Na bobnu je potrebno zmanjšati število obratov in zamenjati sita. Na manjših površinah spravilo pridelka izvedemo ročno: glave sončnic porežemo oziroma potrgamo. Ostanke rastlin, ki ostanejo po žetvi na njivi, ovirajo setev in oskrbo naslednje poljščine, zato jih je potrebno drobno narezati in zaorati ali odpeljati z njive.⁶

Koristne lastnosti

Povprečni cvetni koš sončnice ima premer do 40 cm. Površen pogled nanj nam ustvari predstavo, da gre za en sam cvet, a je v resnici sestavljen iz nešteti samostojnih cvetov. Semena, ki se razvijejo v cvetnem košu, so bela ali črno-belo progasta. Ker so drobna, bi bilo ročno luščenje zelo zamudno, zato danes to opravljajo posebni stroji. Semena so bogat vir beljakovin, saj lahko vsebujejo:

- 16 do 28% beljakovin
- 21 do 40% maščob oziroma olja z visokim deležem nenasičenih maščobnih kislin – (omega-6)
- 10% ogljikovih hidratov
- Lecitin
- Vitamine A, B1, B2, B6, B12, E, K, D in
- Rudnike, kot so kalcij, klor, kobalt, mangan, magnezij, jod, cink, baker in železo.

Maščobne kisline omega-6 so potrebne za gradnjo zdravih celic v telesu in za nastajanje eikozanoidov, hormonom podobnih snovi v telesu, ki nadzirajo vrsto telesnih dogajanj, med drugim vnetja in pretok krvi. Pomanjkanje maščobnih kislin omega-6 povzroča zastoj v rasti, težave s kožo in strjevanjem krvi ter imunski sistem. Odrasla oseba na dan potrebuje okoli štiri grame omega-6 maščobnih kislin (dve žlici sončničnega olja oziroma pest mandljev ali orehov). Optimalni odmerek omega-6 maščobnih kislin varuje pred boleznimi srca in ožilja.⁷

⁶ <http://www.kgzs.si/Portals/0/Strokovna%20gradiva/tehnologija%20pridelave%20soncnice.pdf>

⁷ <https://www.bodieko.si/soncnica>

Slika 2: Sončnično seme ⁸

Spravilo za zelinje ali silažo

Sončnico za zelinje pospravljamo v času oblikovanja glav. Sončnice siliramo same ali v mešanicah z drugimi rastlinami. Kadar želimo silirati sončnice same, je dobro počakati na primerno zrelost. Takrat ob suhem vremenu vsebujejo nad 30% suhe snovi.

Zanimivosti

Sončnica med cvetenjem proizvede največ nektarja med 10 in 14. uro. Cvetovi se obračajo v smeri sonca od vzhoda proti zahodu. Ponoči ali zgodaj zjutraj se obrnejo na vzhod. Sončnica izvira iz Severne Amerike. Kot kulturno rastlino so jo začeli uporabljati okoli leta 2600 pr. n. št. na območju Mehike.

Opozorila

Sončnica iz korenin izloča snovi, ki preprečujejo rast drugih rastlin. Cvetni prah sončnic povzroča alergijo.

Uporaba sončničnih listov v tradicionalni medicini:

- Mešanica sončničnih listov se uporablja za zniževanje temperature
- Čaj iz sončničnih listov so uporabljali pri napadih malarije
- Zunanje se listi uporabljajo za zdravljenje ran
- Iz listov se dela tinktura, ki se uporablja pri vročinskih obolenjih.⁹

Danes sončnico kot rastlino v celoti izkoriščamo, saj so prav vsi njeni deli uporabni. Listi so krma za živino, iz stebela pridelujemo celulozo in semena uporabljamo za pridobivanje olja ali kot dodatek jedem. Stržen sončnice je ena od najlažjih snovi in ga večinoma uporabljajo v raziskovalnih laboratorijih. Sončnica kot rastlina ima veliko sposobnost vsrkavanja vode iz tal, zato so sončnice na Nizozemskem začeli uporabljati za izboljšavo oziroma izsuševanje močvirskih tal.¹⁰

⁸ <http://www.kmetija-zagar.si/soncnice/>

⁹ <https://www.kmetija-plavica.si/soncnica>

¹⁰ <https://www.bodieko.si/soncnica>

DRUŠTVO PRIJATELJEV AGRARNE EKONOMIKE

Lipovci 160, 9231 Beltinci

Uporaba plodov v tradicionalni medicini:

- Seme pomaga odvajati vodo
- Pri pljučnih obolenjih lajša izkašljevanje
- Sončnično olje zdravi čir na želodcu.¹¹

Katja Marič, ekon.

¹¹ <https://www.kmetija-plavica.si/soncnica>